

УДК 330.658:005.5

**СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ**

*Жидченко В.Д., к.е.н., професор,
Алейнікова У.С., старший викладач,
Донецький державний університет управління*

У статті розглянуто основні особливості соціального капіталу як економічної категорії, проведено аналіз впливу соціального капіталу на ефективність управління інноваційним підприємством в ринкових умовах, а також узагальнено теоретичні засади формування системи управління даною формою капіталу.

***Ключові слова:** соціальний капітал; довіра; соціальні мережі; інформація; транзакційні витрати; репутація*

В статье рассмотрены основные особенности социального капитала как экономической категории, проведен анализ влияния социального капитала на эффективность управления инновационным предприятием в рыночных условиях, а также обобщены теоретические принципы формирования системы управления данной формой капитала

***Ключевые слова:** социальный капитал; доверие; социальные сети; информация; транзакционные издержки; репутация*

The article considers the main characteristics of social capital as an economic category, analyzes the impact of social capital on the efficiency of management of innovation enterprise in the market conditions, and summarized the theoretical principles of formation the management system this form of capital.

***Keywords:** social capital; trust; social networks; information; transaction costs; reputation*

Актуальність проблеми. Одна з особливостей сучасного етапу розвитку суспільства – поява нової соціально-економічної парадигми, при якій здійснюється перехід до інформаційного суспільства і мережної економіки. Поява глобальної інформаційної мережі видозмінює традиційні моделі ведення бізнесу і всієї економіки. Але поряд з позитивним ефектом використання накопиченого теоретичного і практичного досвіду господарювання з'являється все більше неефективне управління, особливо у зв'язку з виходом на ключові позиції такого нового суб'єкта управління, як інновації. Активність підприємств і організацій у створенні інновацій, їх застосуванні і трансформації на основі соціального капіталу стає важливим чинником економічного розвитку і підвищення їх конкурентоспроможності.

Аналіз досвіду управління інноваціями, його узагальнення та виявлення можливостей використання нових організаційних моделей і методів управління інноваціями з урахуванням конкретних ситуацій і особливостей компаній стають ключовими завданнями. Для їх виконання важливо підвищити ефективність управління господарюючих суб'єктів у напрямі формування та використання суспільного соціального потенціалу, який має прояв в накопиченні та активному застосуванні соціального капіталу на підприємствах інноваційного типу [1, 2].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Серед зарубіжних авторів, які розглядали функції управління інноваціями та проблеми інноваційного менеджменту, можна виділити Р. Вернона, Дж. Даннинга, Д. Джонстона, Р. Менша, К. Перес, К. Пэвитта, Дж. Стопфорда, К. Тьюгендхэта, Р. Фостера, К. Фрімена, Ф. Шеню, Ї. Шумпетера. Великий внесок у дослідження інноваційного розвитку внесли російські вчені А. Авдулов, С. Вагін, О. Васюхин, С. Глазьєв, М. Єременко, Ст. Зубчанинов, Ст. Платонов, А. Расулев, В. Рудакова, Б. Салтиков.

Сучасні інтерпретації концепції соціального капіталу у фаховій літературі вперше були визначені в роботах П. Бурдьє, Г. Лорі, Дж. Коулмена, Г. Беккера, Р. Бьорта та відомого американського соціолога Ф. Фукуями. Серед російських вчених вплив соціального капіталу на функціонування економіки країни

та глобальної економіки аналізувався в роботах В. Радаєва та І. Дискіна. Дослідження соціального капіталу українськими науковцями відображені в роботах О. Мартякової, М. Горожанкіної, Д. Богині, Р. Задорожного, Р. Тарасенко, С. Тютюннікова та інших.

При цьому як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишаються невирішеними питання відносно сутності, структури соціального капіталу підприємств, форм і методів управління ним на підприємствах різних типів власності, його впливу на ринкову вартість, конкурентоспроможність, рівень капіталізації підприємств, на формування принципів мережевої економіки при організації управління інноваціями.

Метою роботи є аналіз впливу соціального капіталу на підвищення ефективності управління підприємствами інноваційного типу в ринкових умовах господарювання, обґрунтування теоретичних положень формування ефективної системи управління соціальним капіталом.

Постановка проблеми. Реалізація соціальної політики через інноваційний розвиток – це новий розвиваючий тип існування й розвитку світової цивілізації, заснований на радикальних інноваціях практично в усіх сферах суспільства: економічній, соціальній, демографічній, екологічній, культурологічній та ін. Тому принципи й норми в цьому напрямку вимагають нової соціальної системи управління на основі інноваційного розвитку.

Сьогодні в Україні домінує відтворення виробництва третього менше четвертого технологічного укладів (гірництво, металургія, залізничного транспорту, хімії тощо). Майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництва застарілими технологічними процесами. Проведені дослідження свідчать, що в Україні на 1 долар США виробленої продукції витрачається 89 кілограмів умовного палива. Це в 3-5 разів більше, ніж у розвинутих країнах і свідчить про обтяженість економіки інерцією попереднього екстенсивного розвитку.

Ключовим компонентом у національній конкурентоспроможності, а також зміцненні інноваційної функціональної складової соціального капіталу країни є сектор

малого й середнього підприємництва. Але на жаль, в Україні не створені належні умови для активізації інноваційного застосування цього потенціалу. Так, у середньому лише 6% промислових малих та близько 16% середніх підприємств є інноваційно активними (у Німеччина таких підприємств понад 60%). Жодна з українських компаній не ввійшла навіть до першої тисячі фірм, що володіють значними бюджетами наукових досліджень. Це свідчить про те, що український бізнес неохоче вкладає кошти в науку [3].

Отже, сьогодні вкрай необхідна соціально-економічна модернізація, що дозволить вирішити головні проблеми в цій сфері, та інструментом якої є здійснення низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та форм управління соціально-економічними та інноваційними процесами в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В економічній науці та практиці значно більше уваги приділяється дослідженню систем управління конкретними формами праці, товару, що реалізується в їх матеріально-речовій формі, а капітал все ще оцінюється переважно за його фінансово-матеріальною складовою. Стратегічне управління також зводиться головним чином до довгострокового планування, технологічного, інноваційного, фінансово-економічного розвитку підприємств. Однак у розвинутих країнах все більшу роль відіграє такий абстрактний виробничий фактор як соціальний капітал.

Сучасний розвиток соціального капіталу можна охарактеризувати як новий зміст соціальних зв'язків, культурних норм, психологічних поглядів, духовних цінностей та індивідуальних моделей поведінки, економічних та правових інститутів, що структуруються різними міжнародними організаціями.

Існує багато думок щодо визначень поняття «соціальний капітал». На думку Степанової О.В., соціальний капітал підприємства – «це цінність, що створюється підприємством через суспільні відносини як всередині підприємства, так і ззовні» [4]. Тобто це відносини довіри, солідарності, готовність до кооперації та підтримки, вміння працювати в групі, команді.

Цю думку підтримує Сисоєв С.А., який звертає увагу на те, що використання соціального капіталу може бути конкурентною перевагою і можливістю створення додаткової вартості [5, с.55].

Соціальний капітал можна також представити як сукупність реальних або потенційних ресурсів, що пов'язана з володінням сталою мережею соціальних зв'язків. Ці зв'язки можуть існувати лише в практичному стані, в формі матеріального та інформаційного обміну, що спричиняють їх існування. Мережі зв'язків необхідні підприємству для побудови довгострокових, корисних соціальних відносин, що дозволяють зберігати та досягати економічного або соціального результату [6]. Таким чином, відтворення соціального капіталу передбачає постійну роботу з встановлення соціальних зв'язків.

Фахівцями встановлено, що існує горизонтальний і вертикальний канали впливу соціального капіталу на економічні результати інноваційного підприємства. Використання горизонтального каналу сприяє зниженню транзакційних витрат шляхом встановлення довірчих відносин між людьми, партнерами по бізнесу, а також у разі створення добровільних об'єднань людей для розв'язання складних проблем. Вертикальний канал передбачає підвищення якості управління шляхом встановлення реальної підзвітності персоналу адміністраторам підприємства.

Як свідчить практика, виникнення соціального капіталу частіше за все пов'язано також зі змінами в соціальних відносинах людей, як всередині так і ззовні підприємства, що впливає на його функціонування. До основних зовнішніх формалізованих інститутів, з яким взаємодіє колектив інноваційного підприємства належать: акціонери, споживачі, постачальники, конкуренти, інвестори, органи державного регулювання, фінансово-кредитні установи, некомерційні організації, локальні громади та інші. Тому на інноваційному підприємстві мають бути створені соціально-економічні технології цілеспрямованого формування соціального капіталу.

До зовнішніх чинників формування соціального капіталу інноваційного підприємства можна віднести: соціально-економічні технології маркетингового стимулювання; просування соціальної ідеї; добродійний маркетинг; етичний маркетинг;

екологічний маркетинг; корпоративний соціальний маркетинг; соціальна реклама; благодійність; соціальна звітність; соціальний аудит; соціально-відповідальні принципи до ведення бізнесу. Таким чином, зовнішній напрямок цілеспрямованого формування соціального капіталу підприємства може складатися з таких соціально-економічних технологій, які мають формувати більший радіус довіри та соціальних взаємозв'язків з різними економічними агентами.

Що ж стосується внутрішнього соціального середовища інноваційного підприємства, то тут можна спостерігати наступні економічні та соціальні тенденції. Все більш конкурентною перевагою стає не вміння отримувати інформацію, а здатність швидко з мінімальними витратами мобілізувати оптимальні трудові ресурси під конкретне завдання. Такий потенціал неможливо придбати за гроші в короткі строки – їх створення потребує не купівлі інформації, а формування відносин довіри всередині та поза підприємством. Отже умовою інформаційної безпеки підприємства стає її комунікаційна відкритість [2].

Для формування соціального капіталу всередині організації треба використовувати адаптаційні соціально-економічні технології які передбачають систему соціальних гарантій, методів преміювання, пільг та компенсацій, систему навчання що сприятиме внутрішній активізації бізнес-процесів на розвитку колективу підприємства. Наведені технології розрізняються формою проведення та принципами реалізації, але всі вони в цільовому результаті матимуть обов'язкове збільшення соціального капіталу інноваційного підприємства. Багато з них вже існують на світових та українських інноваційних підприємствах і потребують збереження.

Ефекту застосування соціального капіталу присвячено досить велику кількість наукових досліджень. Однак у практичній дійсності його потенціал реалізується стихійно, оскільки ще вивчено не повністю та не системно. Очікується, що принципи дії соціального капіталу однакові у всіх своїх проявах, проте мають місце деякі відмінності на різних рівнях. Варто зазначити, що соціальний капітал за ефектом впровадження умовно можна розділити на негативний (негативний вплив на соціально-економічні процеси) та позитивний (позитивний вплив

на соціально-економічні процеси). С точки зору аналізу принципів використання розглядається, насамперед, позитивний соціальний капітал.

Інші наслідки використання соціального капіталу, охоплюють зміни від структурних проявів соціального капіталу до когнітивних. Структурний соціальний капітал сприяє взаємовигідної спільної діяльності на основі міцних соціальних мереж, укріплених суспільними правилами і нормами; пов'язаний з рядом соціальних факторів (соціальними ролями, процедурами, прецедентами і мережами, які полегшують корисне для обох сторін співробітництво). Когнітивний соціальний капітал включає в себе загальні норми, цінності, погляди і переконання, привертає людей до взаємовигідної спільної діяльності; проявляється в посилені культурою або ідеологією ідей, специфічних нормах, цінностях, поглядах, переконаннях, сприяють співпраці – суб'єктивна і важко відчутна форма соціального капіталу. Когнітивні та структурні види соціального капіталу, як правило, пов'язані і взаємно посилюють один одного [7, 8, 9].

Як було зазначено вище, соціальний капітал підприємства існує в соціальних відносинах та зв'язках. Розглянемо результати в різних сферах, які інноваційне підприємство намагається досягти в процесі накопичення та використання соціального капіталу (рис 1).

Економічна ефективність визначається розміром доходів та прибутку від використання позитивного ефекту.

Соціальний ефект оцінюють поліпшенням умов праці робітників; приростом доходів персоналу фірми; соціальними змінами в структурі та кваліфікації виробничого персоналу; прогресом у стані здоров'я працівників; збільшенням тривалості їх вільного часу тощо.

Ресурсний ефект відображає вплив інновацій на обсяг виробництва і споживання того чи іншого виду ресурсів. Ресурсний ефект відображається показниками поліпшення використання ресурсів: зростанням продуктивності праці; зростанням фондівіддачі основних засобів; прискоренням обігу виробничих запасів, дебіторської заборгованості тощо.

Екологічний ефект визначається зменшенням забруднення атмосфери, землі, води шкідливими компонентами; зменшенням кількості відходів виробництва; підвищенням ергономічності виробництва (зниженням рівня шуму, вібрації, електромагнітного поля); підвищенням екологічності продукції; зниженням сум штрафів за порушення екологічного законодавства та нормативних документів.

Рис.1. Види ефектів використання соціального капіталу підприємства

Соціальний капітал, що існує в соціальних відносинах та соціальних мережах підприємства, може стати основним інструментом зниження його транзакційних витрат та створення додаткових конкурентних переваг. Таким чином, формуються соціальні ділові мережі – переплетені зв'язки в межах існуючої групи підприємств регіону. Вони можуть створюватися для розв'язання конкретних задач, так, наприклад, конкурентне партнерство декількох підприємств для боротьби з більш великим конкурентом. Найбільш універсальними функціями конкурентного партнерства, основанийого на соціальному капіталі, є поширені інформації про стан на ринку надання взаємодопомоги, зниження транзакційних витрат, та що особливо важливо – формування репутації.

Для побудови системи управління соціальним капіталом на рівні підприємств інноваційного типу необхідно використовувати системний підхід до його формування, використання та розвитку, за якого система управління соціальним капіталом повинна тісно взаємодіяти з іншими підсистемами – кадрової, фінансової, інвестиційної, стратегічного планування, виробничої, збутової. Систему управління соціальним капіталом доцільно будувати за такими принципами: ефективність і економічність організації системи управління соціальним капіталом, відповідність системи управління соціальним капіталом передовим зарубіжним і вітчизняним аналогам; слід враховувати перспективи розвитку організації при формуванні системи управління соціальним капіталом); дотримуватися оптимального співвідношення управлінських орієнтацій; враховувати всі зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на систему управління соціальним капіталом тощо.

Висновки. Соціальний капітал, накопичений на підприємствах інноваційного типу, допомагає підприємцям швидше отримувати венчурний капітал, критично важливу інформацію, а також знаходити потенційних споживачів. Все це можливо при наявності необхідних мереж взаємодії між підприємствами, які значно зміцнюють життєздатність і потенціал зростання новостворених компаній. Для підприємств, зайнятих в інноваційній діяльності, доступність зовнішніх ресурсів залежить від широти соціальних зв'язків і

позиціонування в соціальній мережі. Таким чином, соціальний капітал стає важливим чинником для розуміння інноваційної поведінки і може сприяти отриманню певних переваг, наприклад, сприяти скороченню операційних витрат дочірніх компаній і членів мережі, отриманню конкурентних переваг, зниженню ризику, отриманню додаткових ресурсів, прискоренню навчання тощо. Це відбувається тому, що часта взаємодія між організаціями і основними партнерами призводить до зростання довіри, досягненню цілей з отримання прибутку, а також підвищенню організаційної ефективності. Аналіз соціального капіталу як фактору ефективного функціонування інноваційного підприємства розкриває можливість його використання як мережі обміну інформацією, ресурсами, потенційної можливості ефективного використання трудового та людського капіталу підприємства. Складові соціального капіталу мають вплив на формування місії інноваційного підприємства, розробку його стратегії та тактики.

Література

1. Борисов В.В. Управление инновациями на основе развития информационно-коммуникационной среды [Текст] / В.В. Борисов. – Самара : ООО «ДСМ», 2012. – 128 с.

2. Бриль І.В. Стратегія управління інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.08.00.04 «Економіка та управління підприємствами»/ І. В.Бриль. – Донецьк , 2012. – 26 с.

3. Стежко Н. Роль соціального капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку / Н.Стежко // Економіка. – 2010. – № 1 (101). – С. 47-51.

4. Степанова О.В. Організаційно-економічні принципи соціального капіталу підприємства / О.В. Степанова // Науковий вісник УкрДЛТУ: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів: УкрДЛТУ. – 2005. – [Вип.5](#). – С.207-212.

4. Сысоев С.А. К проблеме измерения социального капитала / С.А.Сысоев// Журнал «Теоретическая экономика». – 2012. – №2. – С. 42-50.

5. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий //

Общественные науки и современность. – 2001. - № 3. – С. 121-139.

6. Радаев В.В. Понятия капитала, формы капиталов и их конвертация / В.В. Радаев // Экономическая социология. – 2002. – №4. – С. 20-23.

7. Степаненко В. Социальный капитал в социологической перспективе: теоретико-методологические аспекты исследования // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 2. – С. 24-41.

8. Полякова О.В. Генезис социального капитала на разных уровнях // Сборник материалов по итогам Третьей международной научно-практической онлайн-конференции, Москва, 27–30 июля 2011 года / Под общей редакцией профессора О.Н. Мельникова. – М.: Креативная экономика, 2011. – 496 с.: ил. – С. 473-482.

УДК 658.567.1:338.242

МЕХАНІЗМ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ВІДХОДАМИ В УМОВАХ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Зарічанська Є.В., к.е.н., асистент,
Донецький національний технічний університет*

В даній статті запропоновано організаційно-економічний механізм поводження з промисловими відходами, який включає систему принципів, цілей, методів та критеріїв результативності напрямів поводження з відходами в умовах стратегічного розвитку національної економіки. Досліджено основні компоненти та визначено структуру механізму, що дозволило гармонійно поєднати інтереси учасників процесу.

Ключові слова: промислові відходи, принципи, цілі, методи поводження з промисловими відходами, компоненти організаційно-економічного механізму поводження з промисловими відходами